

Dr. Pulay Gyula Zoltán

Gyermekvállalást segítő munkavállalás!?¹

Magyarországon a teljes termékenységi arány² évek óta 1,3 körül ingadozik, ami Európában a legalacsonyabb mutatók közé tartozik. Ez annak ellenére van így, hogy Magyarország nemzetközi összehasonlításban viszonylag sokat költ a családtámogatásokra: a GDP 3,4-3,6 százalékát, ami – az évenkénti hullámzásokat is figyelembe véve – a dán, a svéd és a francia arányokhoz áll közel. Az OECD országok átlagosan a GDP-jük kb. 2,5 százalékát fordítják a családokat segítő pénzügyi ellátásokra és szolgáltatásokra.

A világon szinte egyedülálló az a kedvezményrendszer, amellyel hazánkban támogatja az állam azt, hogy az anyák (illetve a gyermek egy éves kora után elvileg az apák is) kisgyermekükkel otthon maradhassanak. Ezt szemléltetik az **1. sz. táblázat** adatai. Mi lehet az oka annak, hogy ennek ellenére a termékenységi mutatónk ilyen alacsony? Az okok nyilván összetettek. Szerepet játszanak ebben a családi kapcsolatok bizonytalanabbá válása, a gyermekvállalási kor kitolódása, valamint a gyermekvállalás és a munkavállalás összehangolásának nehézségei. A jelen cikk csak ez utóbbi témakörrel foglalkozik.

1. sz. táblázat

A korábbi kereset legalább 2/3 részével fizetett gyermekgondozási szabadság ideje, 2008

Ország	Hónapok száma
Egyesült Királyság	1,5
Ausztria, Belgium, Hollandia, Franciaország, Spanyolország	4
Lengyelország, Olaszország	4,5
Írország	6
Csehország, Portugália	6,5
Izland	9
Finnország	11
Dánia	12
Norvégia, Szlovénia	12,5
Svédország	13
Észtország, Németország	15
Magyarország	25

Forrás: Moss [2009], hivatkozva Korintus Mihályné [2010] 81. oldal

¹ A cikk az MTA elnöke által életre hívott Népesedési Kerekasztal 2. munkacsoportja (amelynek a szerző a koordinátora) anyagai egyes pontjainak felhasználásával készült. A cikk megállapításai a szerző álláspontját tükrözik.

² Azt mutatja meg, hogy a nők életük folyamán átlagosan hány gyermeknek adnának életet, amennyiben az adott év termékenységi adatai állandósulnának.

1. A termékenység és a női foglalkoztatás színvonalának összefüggése

Kiindulópontunk az, hogy a termékenység és a női foglalkoztatottság közötti kapcsolatban a kilencvenes évek óta trendfordulónak lehetünk tanúi. Míg a 70-es évektől azt lehetett tapasztalni, hogy a nők nagyobb arányú munkaerő-piaci részvétele fokozatosan csökkenő születési arányszámokkal párosult a fejlett piacgazdaságokban, a kilencvenes évektől ennek a fordítottja érvényesül. Ott magasabbak a születési ráták, ahol jelentős a női foglalkoztatottság. Vizsgáljuk meg ezt az összefüggést közelebbről az Európai Unió 27 tagországa adatai alapján (lásd **2. sz. táblázatot**, ahol az országokat a teljes termékenységi arányszám szerinti sorrendben említjük).

2. sz. táblázat

A termékenység és a női foglalkoztatottság jellemzői az EU tagországaiban (2008)

sorszám	Ország	Teljes termékenységi arányszám	Nők foglalkoztatási rátája	Részmunkaidőben foglalkoztatott nők aránya
1.	Írország	2,03	60,2	31,5*
2.	Franciaország	2,02	60,7	29,4
3.	Egyesült Királyság	1,94	65,8	41,8
4.	Svédország	1,91	71,8	41,4
5.	Dánia	1,89	74,3	36,5
6.	Finnország	1,85	69,0	18,2
7.	Belgium	1,82	56,2	40,9
8.	Hollandia	1,77	71,1	75,3
9.	Észtország	1,66	66,3	10,4
10.	Luxemburg	1,61	55,1	38,3
11.	Csehország	1,50	57,6	8,5
12.	Bulgária	1,48	59,5	2,7
13.	Litvánia	1,47	61,8	8,6
14.	Spanyolország	1,46	54,9	22,7
15.	Szlovénia	1,46	64,2	11,9
16.	Görögország	1,45	48,7	9,9
17.	Lettország	1,45	65,4	8,1
18.	Málta	1,43	37,4	25,5
19.	Ausztria	1,41	65,8	41,5
20.	Olaszország	1,41	47,2	27,9
21.	Ciprus	1,39	62,9	11,4
22.	Németország	1,37	65,4	45,4

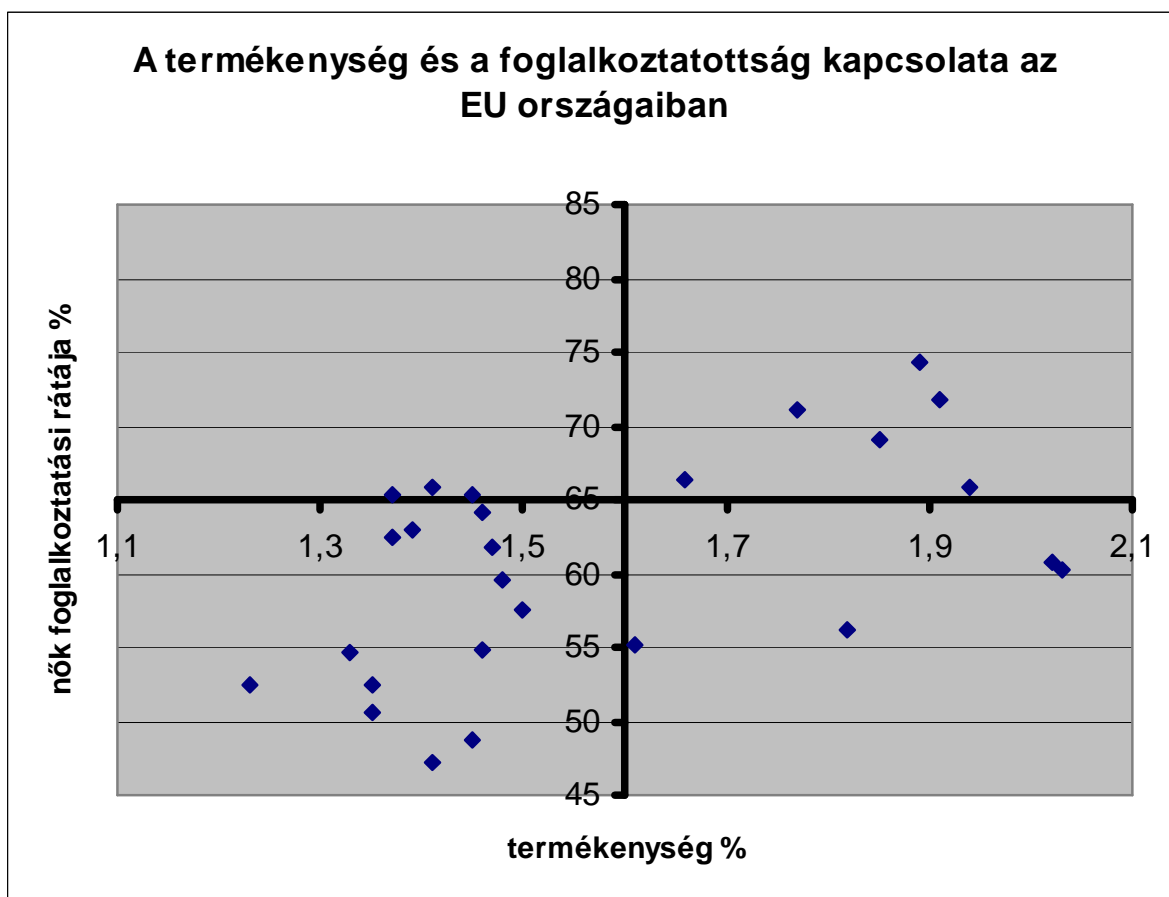
23.	Portugália	1,37	62,5	17,2
24.	Magyarország	1,35	50,6	6,2
25.	Románia	1,35	52,5	10,8
26.	Szlovákia	1,33	54,6	4,2
27.	Lengyelország	1,23	52,4	11,7

Forrás: Eurostat

* 2004. évi adat

Az összefüggés jobb szemléltetése érdekében az adatokat elhelyeztük egy koordináta-rendszerben, amelynek X tengelye (termékenység) és Y tengelye (női foglalkoztatott) ott metszi egymást, ahol a 1,6 a teljes termékenységi mutató és 65 százalékos a női foglalkoztatási ráta (lásd az 1. sz. ábrát).

1. sz. ábra

A két tengely az országokat négy csoportra osztja:

- a) Magas a termékenység³ és magas a női foglalkoztatás színvonala. Ebbe a csoportba 6 ország tartozik: az Egyesült Királyság, Svédország, Dánia, Finnország, Hollandia, Észtország.

³ A magas viszonylagos fogalom, hiszen az Európai Unióban mindössze két olyan ország van (Írország és Franciaország), ahol a termékenység a szülői generációk létszámát legalább reprodukálja. Ehhez a teljes termékenységi arányszámnak valamivel meg kell haladnia a kettős értéket.

- b) Magas a termékenység és alacsony (65 százaléknál kisebb) a női foglalkoztatás színvonala. Ebbe a csoportba 4 ország tartozik: Belgium, Luxemburg, Franciaország, Írország.
- c) Alacsony a termékenység és alacsony a női foglalkoztatás színvonala. Ebbe a csoportba 14 ország tartozik: Litvánia, Szlovénia, Csehország, Bulgária, Spanyolország, Görögország, Málta, Olaszország, Magyarország, Románia, Szlovákia, Lengyelország, Portugália, Ciprus,
- d) Alacsony a termékenység és magas a női foglalkoztatás színvonala. Ebbe a csoportba 3 ország tartozik: Ausztria, Lettország, Németország.

A számok tehát arról tanúskodnak, hogy Európában mára pozitív kapcsolat alakult ki a női foglalkoztatás színvonala és a termékenység között.

Tovább árnyalhatjuk a képet, ha a 27 EU-tagországot a termékenység és a női foglalkoztatás színvonala alapján rangsoroljuk, majd az országokat mindkét rangsor alapján három 9 fős csoportra bontjuk (lásd a **3. sz. táblázatot**). A táblázat legszembeűnőbb adata az, hogy azon országok közül, ahol alacsony a női foglalkoztatás színvonala egy sem tartozik a magas termékenységű országok csoportjába. Határozottan megszűnt tehát az az összefüggés, hogy azokban az országokban születik több gyermek, ahol a nők kisebb arányban dolgoznak. A másik figyelemre méltó jelenség, hogy az Európai Unióban két országcsoport található, ahol a termékenység és a női foglalkoztatottság összefüggése markánsan jelentkezik. Az egyik csoportot a magas foglalkoztatás és a (viszonylag) magas termékenység jellemzi. Idetartoznak a skandináv országok, valamint Hollandia, az Egyesült Királyság és Észtország. A másik csoportban az alacsony foglalkoztatási szint alacsony termékenységgel párosul. Ezt a csoportot a közép-európai volt szocialista országok és Olaszország alkotják.

3. sz. táblázat

Az EU tagországok csoportosítása a termékenység és a női foglalkoztatás színvonala szerint

		Teljes terménységi mutató szerinti rangsor		
		Magas (1-9. hely)	Közepes (10-18. hely)	Alacsony (19-27. hely)
Nők foglalkoztatási rátája szerinti rangsor	Magas (1-9. hely)	6 ország: Egyesült Királyság, Svédország, Dánia, Finnország, Hollandia, Észtország	1 ország: Lettország	2 ország: Ausztria, Németország
	Közepes (10-18. hely)	3 ország: Belgium, Írország, Franciaország,	4 ország: Csehország, Bulgária, Szlovénia, Litvánia	2 ország: Ciprus, Portugália,
	Alacsony (19-27. hely)	nincs	4 ország: Luxemburg, Spanyolország, Görög-	5 ország: Magyarország, Románia, Szlovákia,

			ország, Málta	Lengyelország, Olaszország
--	--	--	---------------	----------------------------

A táblázat adataiból levonhatjuk azt a következtetést is, hogy a magas női foglalkoztatási színvonal nem magyarázza meg teljesen az egyes országok közötti termékenységi különbségeket, hiszen Belgiumban, Franciaországban és Írországban annak ellenére relatíve magas a termékenység, hogy a női foglalkoztatás színvonala csak közepes, míg Ausztriában és Németországban a nők magas foglalkoztatási rátája ellenére is alacsony a termékenység.

Érdeemes egy pillantást vetni a balti országok helyzetére. Észtországban, Lettországban és Litvániában a rendszerváltást követő átmeneti visszaesés után a női foglalkoztatást 2008-ra ismét magas szintre tudták emelni: 2000 és 2008 között Észtországban 9,4 százalékponttal, Lettországban 11,6 százalékponttal, Litvániában 4,1 százalékponttal nőtt a nők foglalkoztatási rátája. (Összehasonlításképpen: Magyarországon 0,9 százalékpont, Szlovákiában 3,5 százalékpont volt az emelkedés.) A termékenység az ezredfordulóig ezekben az országokban is 1,4 alá esett. Ezt követően azonban a termékenység dinamikus növelésének lehettünk tanúi. Így ezek az országok kikerültek a legalacsonyabb termékenyséű országok csoportjából. Példájuk gondos tanulmányozást igényel, hiszen náluk a 2000 utáni gazdasági fellendülés azt eredményezte, hogy az 1990-es években későbbre halasztott gyermekvállalásra a „jobb időkben” mégis sor került. (Hasonló folyamat játszódott le Szlovéniában is.) A számok – első látásra – azt mutatják, hogy ebben is jelentős szerepet játszott a női foglalkoztatás magas színvonala.

2. Közvetítő „fogaskerekek” a termékenység és a női foglalkoztatás kapcsolatában

A fenti tendenciák alapján egyre erőteljesebbek azok a vélemények, amelyek a magyar családtámogatási rendszer tradicionális jellegét bírálják, elsősorban azon az alapon, hogy az túl hosszú ideig vonja ki a nőket a munkaerőpiacról, ami nem csak karrierjüket töri meg, hanem a hosszú munkahelyi távollét után nehezen tudnak újra elhelyezkedni. (Az EU-ban - Máltát követően - nálunk a legalacsonyabb a 0-3 éves gyermeket nevelő anyák foglalkoztatottsága.) Ez a probléma – egyes vélemények szerint – a nők egy részét eleve eltántorítja a gyermekvállalástól, azaz a túl hosszú támogatási időszak negatívan hat vissza a gyermekvállalásra.

Hazánkat egyes nemzetközi szakirodalmi források a jelenleg még érvényes gyermekgondozási szabadságrendszer alapján az „új családiasság” modelljének tekintik, mert:

- az állam hosszú távollétet garantál, alacsony kompenzációval,
- ami mögött az a közmegegyezés húzódik meg, hogy a három éven aluli gyermekek számára nélkülözhetetlen az anya jelenléte.

Tény, hogy a legalább egy, 12 éven aluli kiskorú gyermekkel rendelkező, 25-49 éves nők közül Málta után Magyarországon végeznek a legkevesebben fizetett munkát. Nem véletlen, hogy az utóbbi időben a nemzetközi szervezetek és hazai

kutatók is ráirányították a figyelmet erre a problémára. Az OECD⁴ állt elő először (2007-ben) azzal az ajánlással, hogy a magyar kormány:

- csökkentse a gyermekgondozási szabadság időtartamát egy évre,
- az ebből származó megtakarítást fordítsa a gyermekgondozás költségeinek mérséklésére,
- növelje a lerövidített idejű gyermeknevelési támogatás összegét,
- és hosszabbítsa meg az apai szabadság időtartamát.

Hosszas viták után az Országgyűlés 2009-ben meghozta azt a törvényt, amely a GYES időtartamát a 2010. április 30. után született gyermekek esetében három évről 2 évre (a gyermek 2. éves kora elérésig) csökkenti.

A továbbiakban azt szeretném bemutatni, hogy az OECD ajánlásaira figyelemmel megtett magyar kormányzati intézkedések nem feltétlenül járnak együtt a női foglalkoztatás bővülésével, sőt a gyermekgondozási segély folyósítási idejének megkurtítása várhatóan nem növeli, hanem rövidtávon jelentős mértékben tovább mérsékli a termékenységet. A női foglalkoztatás színvonala és a termékenység alakulása közötti kapcsolat ugyanis nem közvetlen, hanem azt két „fogaskerék” közvetíti. Az egyik a munkaerőpiac rugalmassága, befogadó karaktere, a másik pedig az az intézmény- és szolgáltatásrendszer, amely segíteni képes a kisgyermekes anyákat abban, hogy munkahelyi és családi kötelezettségeiket összeegyeztessék.

Magyarországon az elmúlt 20 évben a foglalkoztatott nők legmagasabb iskolai végzettség szerinti összetétele igen jelentősen változott: 1990-ben 43,4 százalékuk csak 8 általános iskolai vagy alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezett, és mindössze 11,8 százalékuk volt diplomás. A megfelelő arányok 2008-ban: 13,3 százalék és 27,1 százalék.⁵ A szülőképes korosztályokban még nagyobb arányú az eltolódás. Ez a változás azt eredményezi, hogy módosulnak a nőknek a munka és a családi kötelezettség összehangolásával kapcsolatos elvárásai, egyre többen arra törekcsenek, hogy gyermekvállalás ne vonja ki őket tartósan a munkából, ne okozzon behozhatatlan hátrányt szakmai karrierjükben.

Az utóbbi években jelentősen emelkedett azoknak az aránya, akik nem tartják a gyermekre nézve károsnak, ha az anya a gyermek három éves kora előtt munkába áll. Megjegyzendő, hogy az otthoni gyermekgondozás, illetve a gyors munkába állás közötti döntés igen gyakran nem értékválasztás kérdése, hanem a nő azért áll munkába, mert a család nem tudja nélkülözni a munkajövedelmét, vagy a másik eset, amikor a nő azért marad maximális ideig otthon a gyermekével, mivel nem tud elhelyezkedni, vagy gyermekét nem tudja napközben elhelyezni. Mindez arra utal, hogy Magyarországon sem önmagában a gyermekgondozási szabadság hossza befolyásolja a kisgyermekes nők munkavállalását, hanem sokkal inkább az, hogy

- alig akad példa az otthoni és munkahelyi kötelezettségek összehangolását segítő rugalmas munkaidő-rendszerek alkalmazására,

---

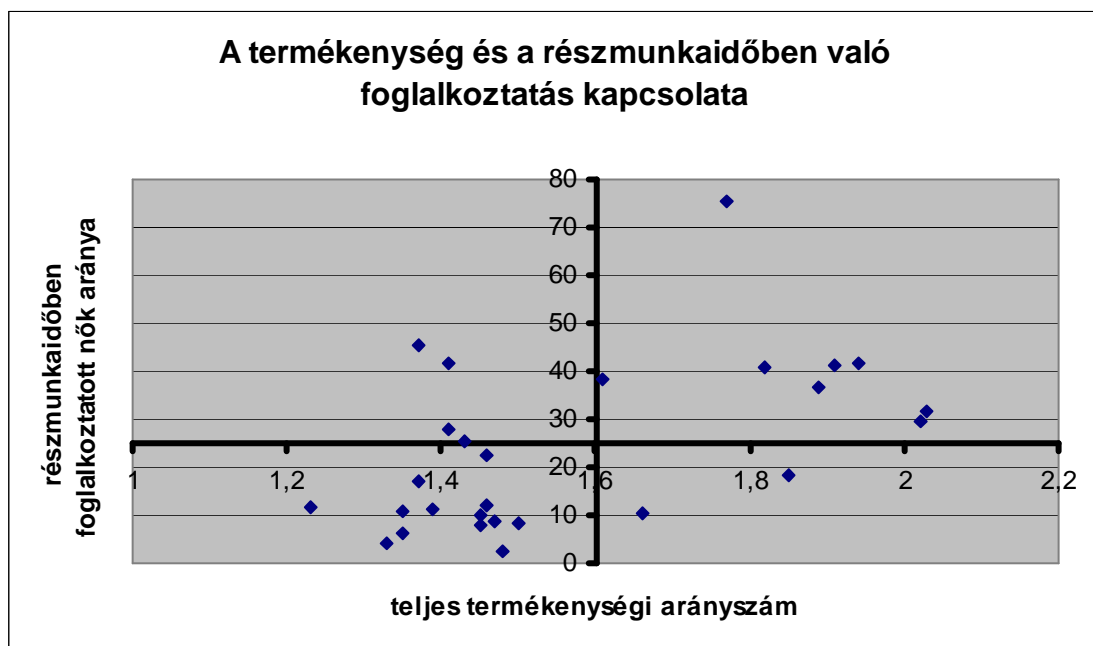
⁴ OECD Economic survey of Hungary, 2007

⁵ Forrás: Munkaerőpiaci Tükör 2009. MTA KTI – OFA Budapest 2009. 243. oldal 4.6. táblázat

- a teljes munkaidős, határozatlan időre szóló foglalkoztatás dominál,
- nagy az informális gazdaság,
- a nők vagy kívül, vagy belül vannak a szervezett munkaerőpiacon, a kettő között átjárhatóság alig létezik,
- nagy a különbség a bennlévők és a kiszorultak között: az előbbiek képzettebbek, urbanizált környezetben élnek, az utóbbiak idősebbek, képzetlenebbek, „vidékiek”.

A munkaerőpiac rugalmasságát, befogadó karakterét sok tényező mentén lehet vizsgálni. A cikk terjedelme csak azt teszi lehetővé, hogy a részmunkaidős foglalkoztatás és a gyermekvállalás kapcsolatára mutassunk rá. A 2. sz. táblázat adatainak gyors áttekintése is azt mutatja, hogy pozitív irányú összefüggés van a termékenység és a részmunkaidőben foglalkoztatott nők aránya között. Még szemléletesebb, ha a két tényezőt egy koordináta-rendszerbe illesztjük (lásd a **2. sz. ábrát**).

2. sz. ábra

A táblázat, illetve az ábra alapján alábbi tendenciákat érdemes kiemelni:

- A magas termékenységű országokban Finnország és Észtország kivételével mindenhol magas a részmunkaidőben foglalkoztatott nők aránya.
- A nők nagyarányú részmunkaidős foglalkoztatása nem garancia a magas termékenységre, hiszen több olyan ország is van, ahol a nagyarányú részmunkaidős foglalkoztatás alacsony termékenységgel párosul (Németország, Ausztria, Olaszország, Málta).

- Alacsony a termékenység azokban az országokban, ahol a részmunkaidőben foglalkoztatott nők aránya nem éri el a 10 százalékot. E tekintetben egyetlen ország sem kivétel.

Magyarország a részmunkaidőben foglalkoztatott nők arányát tekintve is az EU-tagállamok sereghajtói közé tartozik. Nagy bizonyossággal állítható, hogy a részmunkaidős foglalkoztatási lehetőségek bővülése, illetve általában a munkaerőpiac rugalmasabbá és befogadó képesebbé tétele nélkül a termékenység jelentősen nem növelhető.

A másik „fogaskerék” a gyermeknevelés és a munkavállalás összeegyeztetését segítő intézmény- és szolgáltatási rendszer. Magyarországon a GYES bevezetése óta elmúlt 40 évben a gyermekellátó intézményrendszer igazodott a gyermek 3 éves koráig tartó gyermekgondozási szabadság rendszeréhez, azaz a bölcsődei ellátásban csak az érintett korosztály 8-10 százaléka részesül. 2008-ban a közel 300 000 bölcsődés korú gyermek közül 33 400 járt önkormányzati bölcsődébe. A meglévő bölcsődék 130 %-os kihasználtsággal működnek. Nagyon a területi egyenlőtlenségek: a bölcsődék egyharmada a Közép-Magyarországi régióban van.⁶ A bölcsődéknek nemcsak a kisgyermekes anyák munkavállalása, hanem a hátrányos helyzetű gyermekek fejlesztése szempontjából is fontos szerepe van (lehetne). Az óvodai rendszer kiépítettsége meghaladja az európai átlagot, a 3-6 évesek gyermekintézményi ellátottsága hazánkban már ma a 2010-es EU-cél (90%) közelében van (87%).

A 0-3 éves gyermeket nevelő nők 18 százaléka foglalkoztatott. Ezt összevetve a bölcsődei ellátásban részesülők 10 százalék körüli arányával, valószínűsíthető, hogy a bölcsődés korú gyermekek nem elhanyagolható hányadának napközbeni ellátását informális módon, állami szabályozás nélkül oldják meg. E helyzet arra késztette az államot, hogy szabályozza és ösztönözze a kisgyermekek napközbeni ellátásának kevésbé intézményesített, család-közeli formáit. Ezek a családi napközi, valamint a családi gyermekfelügyelet. A családi napközik száma az elmúlt években dinamikus emelkedett. 2009-ben 260 családi napközi mintegy 1500 gyermeket látott el.

A GYES folyósítási idejének két évre csökkentése különösen súlyossá teszi a bölcsődehiányt, hiszen a gyermek 2 éves kora után a szülők munkába állása miatt lényegesen több bölcsődei helyre lesz szükség, és ezen a helyzeten az integrált óvoda-bölcsőde program sem tud jelentősen javítani.

Az EU-tagországok adatainak áttekintése azt mutatja, hogy szoros összefüggés van a 3 év alatti gyermekek napközbeni intézményi ellátásának kiépítettsége és a termékenység között. A viszonylag magas teljes termékenységi arányszámmal jellemezhető országokban – Finnország és Írország kivételével – a 3 év alatti gyermekek legalább 30 százaléka jár bölcsődébe. Ez az arány Dániában meghaladja a 70, Hollandiában az 50, Belgiumban, Franciaországban, Luxemburgban és Svédországban a 40 százalékot. Az alacsony termékenységgű országokra a 10 százalék körüli értékek a jellemzőek, bár kivételek itt is akadnak. Például Bulgária, Olaszország,

---

⁶ Forrás: KSH

Spanyolország a 30 százalék körüli bölcsődei ellátás révén sem tudta a termékenységet 1,5 fölé növelni.

A fenti elemzések alapján ki kell emelni azt a problémát, hogy Magyarországon a 3 év alatti gyermekek napközbeni ellátását végző intézmények hiánya, valamint a munkaerőpiac rugalmatlansága miatt a gyermekgondozási szabadság szűkítése nem a termékenység növekedéséhez, hanem a gyermekvállalás további halasztásához vezetne. A halasztás pedig igen nagy arányban azt jelentené, hogy a tervezett gyermekek nem születnének meg. Jelenleg ugyanis az a jellemző, hogy a második, harmadik gyermek az előző gyermek után igénybe vett gyermekgondozási szabadság ideje alatt születik meg. A KSH Népesedéstudományi Kutató Intézete (NKI) panelvizsgálatának adatai azt mutatják, hogy a 3 éven belül tervezett (második, harmadik) gyermek megszületésére sokkal nagyobb valószínűséggel kerül sor akkor, ha a mama még gyermekgondozási szabadságon van, mintha visszamegy dolgozni.

Elvileg Magyarországon is szélesebb körben elterjedhetne az a Franciaországban, a skandináv államokban viszonylag magas gyermekszámot eredményező modell, miszerint az anya a gyermekszülést követő egy éven belül visszamegy dolgozni, majd két-három év múlva a család újabb gyermeket vállal. A magyar társadalmi, munkaerő-piaci, intézményi környezet azonban ennek a modellnek a megvalósulását nem támogatja. Az NKI panelvizsgálatának adatai azt jelzik, hogy különösen kicsi a gyermekvállalási tervek megvalósításának esélye, akkor, ha valaki a gyermekvállalás után visszamegy dolgozni, és további gyermeket szeretnének (lásd a **4. és 5. sz. táblázatokat**). Általában is igaz, hogy minél hosszabb idő telik el az előző gyermek megszületése után, annál kevésbé valószínű, hogy a tervezett gyermek megszületik. Mindez azt mutatja, hogy a családtámogatási rendszer átgondolatlan módosítása beláthatóan súlyos következményekkel jár a hazai népesség alakulására. A gyermekgondozási szabadság időtartamát nem szabadna lecsökkenteni addig, amíg a kisgyermek nevelése és a munkavállalás jobb összehangolásának intézményi, munkajogi és egyéb gazdasági feltételeit nem sikerült megnyugtató mértékben és módon megteremteni.

4. sz. táblázat

A szándékukat 2005-ig megvalósítók aránya a hosszú és rövid távra gyermeket tervezők között, egyes demográfiai ismérvek szerint

Társadalmi jegyek 2001-ben	A 3 éven belül megvalósult tervek aránya (%)	
	a 2001-ben valamikorra (még) gyermeket tervezők	a 2001-ben 3 éven belüli időtávra gyermeket ter- vezők
	között	
Korcsoport		
20-24	14,4	33,1
25-29	25,9	34,1

30-34	19,7	27,1
35-39	11,0	15,1
40-44	5,1	7,7
A legutolsó gyermek születésétől eltelt idő (hónap)		
1-35	39,7	46,7
36-71	21,6	27,3
72-119	17,2	20,4
120-	4,0	6,9

Forrás: Spéder Zsolt – Kapitány Balázs: Gyermek: vágyak és tények KSH Népeségtudományi Kutató Intézet Budapest, 2007. 80. oldal

5. sz. táblázat

A szándékukat 2005-ig megvalósítók aránya a hosszú és rövid távra gyermeket tervezők között, egyes demográfiai ismérvek szerint

Munkapiaci és jövedelmi helyzet 2001/2002-ben	A 3 éven belül megvalósult tervek aránya (%)			
	a 2001-ben valamikorra (még) gyermeket tervezők		a 2001-ben 3 éven belüli időtávra gyermeket tervezők	
	között			
Munkapiaci helyzet	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak
Foglalkoztatott	21,0	15,5	26,9	27,6

Anyasági ellátáson	36,9		47,9	
Egyéb nem foglalkoztatott	13,2	5,4	25,6	14,5
Összes gyermeket szándékozók	20,4	13,3	30,1	25,5

Forrás: Spéder Zsolt – Kapitány Balázs: Gyermek: vágyak és tények KSH Népeségutudományi Kutató Intézet Budapest, 2007. 81. oldal

3. Javaslatok a gyermekvállalás és a munkavállalás összehangolásának megkönnyítésére

A gyermekvállalás európai tendenciáinak és hazai feltételeinek rövid áttekintése is azt mutatja, hogy a gyermekvállalás feltételeit javító családpolitikában nagyobb hangsúlyt kell helyezni a gyermekvállalás és a munkavállalás összehangolhatóságának javítására. Minden bizonnyal Magyarország sem vonhatja ki magát az európai trend alól: a magasabb termékenységhez a nők nagyobb arányú foglalkoztatásán át vezet az út. Ez a felismerés azonban nem jelenti azt, hogy gyorsan szét kell verni a kisgyermek otthoni gondozását támogató rendszert, és a feltételek megteremtése nélkül át kell térni valami újra. Ellenkezőleg, hazánkban az alacsony gyermekvállalási hajlandóság egyik oka éppen az, hogy a hagyományos, a nők anyai szerepét hangsúlyozó szemlélet, valamint a gyermekvállalás és a szakmai karrier összeegyeztettségére törekvők látásmódja közötti értékkonfliktust mind a két álláspont képviselői negatívan élik meg. Ezért Népesedési kerekasztal 2. munkacsoportjának vitaanyaga azt hangsúlyozza, hogy a család és a munka összeegyeztetését szolgáló intézkedések esetében legfontosabb a választás valódi lehetőségének megteremtése. Választhassa méltó módon és értékkel elismerten a gyermekgondozást az, aki ezt látja a családja számára a legjobbnak, ugyanakkor azt se ítélje el senki, ha a szülést követően valaki gyorsan munkába szeretne állni. Kapjon meg minden lehetőséget és feltételt a döntéséhez mindkét csoport. A választás lehetősége az egyes részterületek esetében is fontos, például, lehessen választani a teljes és a részmunkaidős foglalkoztatás, a heti 24 vagy 36 órás foglalkoztatás között.

A munkacsoport által előkészített konkrét javaslatok közül azokat emelem ki (már némileg továbbfejlesztett formában), amelyek a részmunkaidős foglalkoztatás illetve a kisgyermek napközbeni ellátásának bővítését célozzák.

- a) A közsféra mutasson példát a kisgyermekes szülők részidős foglalkoztatásának meghonosításában. Egy 2009 végén elfogadott törvény szerint a közsféra munkáltatóinak a gyermekgondozási szabadságról visszatérő dolgozó részére – a dolgozó kérelmére – meg kell adni azt a lehetőséget, hogy teljes munkaidős munkakörüket részmunkaidős (heti 20 órás) munkakörre alakítsák át a gyermek három éves korának betöltéséig. Szükségesnek tartjuk az új rendelkezések gyakorlati megvalósulásának nyomon követését, majd a tapasztalatok függvényében fokozatos kiterjesztését a gyermek 10 éves koráig, illetve előírását a versenyszféra munkáltatói számára is. Azonnali intézkedésként javasolható, hogy a részmunkaidős foglalkoztatási kötelezettség a közsféra minden munkáltatójára terjedjen ki, azokra is ahol a foglalkoztatást két-

harmados többséggel elfogadható törvények szabályozzák (pl. bíróságok), és emiatt a szabály rájuk még nem vonatkozik.

- b) A munkáltatók fogadókészségének ösztönzésére ajánlható a Start-kártyához kapcsolódó járulék-kedvezménnyel kiterjesztése, ha a kisgyermek gondozása után a munkaerőpiacra visszalépő szülő részmunkaidőben dolgozik. Például a kedvezmény a legkisebb gyermek öt, esetleg tízéves koráig járjon, és a kedvezmény mértéke az első év után ne csökkenjen. (Havi néhány ezer forintos járulékkedvezménynek nem lenne valódi ösztönző hatása).
- c) A mennyiségi és minőségi szempontból egyaránt megfelelő gyermekintézményi háttér megteremtése csak egy sokéves, jól átgondolt program révén valósítható meg. A költségvetés teherbíró képességét figyelembe véve jelenleg a családi napközik fejlesztése látszik időszerűnek, mert ennek révén viszonylag kis közpénz ráfordításával jelentős eredményeket lehetne elérni.

A családi napközik fejlesztési programja a következő elemekből állhatna:

- Családi napközik létesítésének támogatása pályázati rendszerben (egy családi napközi, azaz 7 férőhely létesítéséhez 1 millió forint támogatás lenne célszerű, ami egyúttal 2 munkahelyet is létrehoz).
  - A bölcsődékkel, illetve (a gyermek életkorától függően) az óvodákkal azonos állami normatíva megállapítása az üzemeltető működési formájától függetlenül.
  - Utalvány bevezetése a szülők számára a térítési díj megfizetéséhez (lásd a d) pontban részletesen).
  - A munkahelyi fenntartású családi napközik rendszerbe állítása. Egy vállalat, intézmény is létrehozhatna és fenntarthatna olyan gyermekintézményt, amely működési feltételeiben a családi napközinek felelne meg.
- d) Célszerű lenne lehetővé tenni, hogy a munkáltatók béren kívüli juttatásként, közterhektől mentesen olyan utalványt adhassanak kisgyermekes dolgozóiknak, amelyet a gyermek ellátását (pl. a családi napközi), valamint a háztartási munkát segítő szolgáltatások térítéséhez lehetne csak felhasználni. (Természetesen ezt az utalványt nem kellene összevontan kezelni a cafetéria rendszer egyéb elemeivel.) Ez nagyban segítene a kisgyermekes anyák kettős terhein, és egyúttal tudatosítaná az otthon ingyen végzett háztartási munka és gondozási feladatok piaci értékét. Egyúttal hozzájárulna a jelenleg az informális gazdaság keretei között nyújtott szolgáltatások kifehértéséhez, minőségének javításához, valamint a munkanélküliség mérsékléséhez.

Ez utóbbit állami szervező munkával is elő kellene segíteni. Az otthoni gondozásban nagy számban tevékenykedő, a munkaerőpiacon jelenleg nem aktív nőket nonprofit szervezetek közreműködésével be kellene kapcsolni az így fizetőképessé váló hatalmas volumenű kielégítetlen gondozói szükségletek otthoni keretek közötti elvégzésébe. Főleg kistelepüléseken ez egyik formája lehetne helyi foglalkoztatás megszervezésének, ami megfizethető segítséget nyújtana a rászorulóknak és méltó elfoglaltsággal járó jövedelmet az otthoni segítőknek. Ennek megoldására kipróbált modellek állnak rendelkezésre, egyfelől a szociális gazdaság, a civil szervezetek, másfelől a nőtámogató kártya

formájában. Fontosnak tartjuk, hogy a támogatás meghatározó részét ne a szolgáltatást nyújtó szervezetek kapják, hanem a családok. Így e szolgáltatások iránt valóságos vásárlóerő és színvonal-emelésre irányuló nyomás keletkezik.

Természetesen ezek a javaslatok csak egy átfogó és összehangolt gazdaságpolitikai, foglalkoztatáspolitikai és családpolitikai rendszerbe foglalva lehetnek igazán eredményesek. Az azonban mindenképpen biztató, hogy a három politikának van legalább egy közös célja, nevezetesen a foglalkoztatási színvonal növelése. Ennek érdekében rugalmas, befogadó karakterű munkaerőpiacra és választási lehetőségeket nyújtó családpolitikára van szükség.

Felhasznált irodalom

- Blaskó Zsuzsa [2009]. Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás In. Demográfiai Portré 2009.
- Frey Mária [2009]:Nők és férfiak a munkaerőpiacon – a Lisszaboni Növekedési és Foglalkoztatási Stratégia céljai tükrében In. Szerepváltozások, Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 2009 (Szerk: Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné) TÁRKI és SZMM, Budapest, 27-51. old
- Korintus Mihályné [2010]: Gyermekgondozási szabadságok: európai körkép
- Moss, P.[2009]: International Review of Leave Policies and Related Research 2009. Employment Research Series no. 102. London Department for Business Innovation and Skills.
- European Commission [2009]: Employment in Europe 2009
- OECD [2007]: Economic survey of Hungary, 2007.
- Spéder Zsolt – Kapitány Balázs[2007]: Gyermekek: vágyak és tények KSH Népeségtudományi Kutató Intézet Budapest

Budapest, 2010. augusztus 11.

Dr. Pulay Gyula
(főigazgató, Állami Számvevőszék Kutató Intézete)